

Erasmus M. Stephens

Stephens

9(47.925)

S-31

1920

9(47925)

3-81

5 OCT 2011

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԱՄԵՐԻԿԱԶԱՅ ԳՐԱՏԱՆ, ԹԻՒ 6

ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

Դ Ա Մ Բ Ա Ր Ա Ն

1920
ՆԵՐՍՕ ՏՊԱՐԱՆ
ՆԻՒ ԵՈՐՔ

BERBERIAN BOOK
887 WASHINGTON
BOSTON

16044

Զ Օ Ն
ԱՌ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԵՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

Տեսնելով այն տեղոյն տերեւ՝ զոր աշնանային հովն իւր բունէ խլելով կը տանի թաղել մօտակայ փոսին մէջ, այս դամբարան ի դադափարն յղացայ. եւ բոլոր այն սիրելիների հետ՝ զորս մահն կորզած է մեր ծոցէ, քեզ կը նուիրեմ՝ դայն, ո՛ր հայր, առաջին սէրս եւ վերջին կորուստս :

Ե . Տ .

ԱՌ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԷՑԷՆՏԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Եւ քեզ կը նուիրեմ այս մատենիկ, սիրելի մօրեղբայր, որ ողբացեալ հօրս դադաղին քով, սիւփեցիլ իր ողբացեալ ընտանիք, յայտարարելով թէ այսուհետեւ նորա համար պիտի հօտէ քո սիրտ, նորա գործով պիտի ընու քո սիրտ :

Ե . Տ .

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Հարկ է մի նախարան, այո՛ մինչեւ իսկ այս փոքր տետրակի համար, հաղիւ աւելի ծանր քան այն երկու փետուրներ որք ծնունդ տուին նմա : Այլ անհամեմատ կերպով բարձր է նորա զբաղանք արժէք. երեք հատուածներ կը պարունակէ նա Մինաս Զերազ ստորագրուած : Ներողամիտ շուրթեր եւ գրիչներ մերթ այդ մեծաշուք անունի կը կցեն անշուք անունս . եւ ես ահա՛ զիս ի հանդէս կ'ածեմ աստ Ազգային դաստիարակութիւնի աննման հեղինակին հետ : Որպէս զի ցրուի ժողովուրդին չափազանց համարումն ինձ նկատմամբ, եւ բացատրուի ինչ որ անլուր յանդգնութիւն պիտի նկատուէր իմ կողմէ, պարտ կը համարեմ յայտարարել աստ մի անգամ ընդ միշտ թէ, մի նորոգիչ է մեծանուն բարեկամս, իսկ ես՝ մի պարզ քարոզիչ . թէ փոխ առնելով Տանիսկ ես՝ մի պարզ քարոզիչ . թէ փոխ առնելով Տանիսկ զէի գեղեցիկ բառերն, «նա է դուքս, նա տէր եւ նա վարպետ» եւ ես իբր շինական, իբր հպատակ եւ իբր աշակերտ միայն կ'ընկերանամ նմա ընթերցողին առջեւ :

Այս մի քանի բառեր հարկաւոր էին աստ . անօգուտ չը լինին գուցէ հետագայ տողերն ալ :

Մեր ժամանակի մէջ յաւէտ քան երբէք, հարկ էր մանաւանդ որ կենդանիներու վիճակն զբաղեցունէր զմեզ քան մեռեալներու յիշատակն, որքան ալ պատուական եւ նուիրական լինի դա . ուրեմն անճահ է այսօր դամբարանի հրատարակումն : Նոցա, ոյց այս մտածում պիտի ներշնչէ ներկայ տետրակն, կը պատասխանեմ :



3463-798

Որպէս զի խրախուսուին այն «արիներ եւ բարի-
ներ» որք արեւին տակ են այժմ, հարկ է որ յիշա-
տաւորին «այն արիներ եւ բարիներ» որք հողին տակ
են արդէն:

Ե՛կնի Քէոյ, 2 Հոկտ. 1878

Ե. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԴԱՄԲԱՐԱՆ

ՅԱԿՈՒ ՊԱԼԵԱՆ, ՆԱՀԱՊԵՏ ՌՈՒՄԻՆԵԱՆ
ՂԱԶԱՐ ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ, ԱՐԱՄ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ
ՅԱԿՈՒ ՄԿՐԵԱՆ, ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՆԱՐԼԵԱՆ
ԱՌ՝ Պ. Յ. ՍՎԱՃԵԱՆ

1875 Դեկտ. 20

Մի գերեզման բացուած էր աչքիս առջեւ, եւ այդ
խաւարի մէջ լոյս կ'որոնէի:

Մի մատաղ ճակատ կը բարձրանար այդ գերեզ-
մանէ, եւ այդ ճակատի վրայ կը կարդայի «Յակոբ
Պարեան» անունն:

Կը սիրէի եւ այդ երիտասարդ, զի մի տխուր հո-
գի կը կրէր: Տժգոյն էր աշնային տերեւներու պէս,
ուրուական որ կ'անցնէր, ստուեր որ կը սահէր: Կը
նմանէր նա մի հողմակոծ եղէգի, ընկերական ու-
կիանի մի համբ եզրին վրայ ծլած: Այս սիրտ մի խոց
ունէր: Վշտակրութիւնն մի վսեմութիւն է. քիչե-
րու տրուած է այս թուիչ որ մինչեւ Աստուած կը
բարձրացունէ:

Կը սիրէի եւ այդ երիտասարդը, զի, իւր մռայլ
հողի մէջ, հաւատի փարոսն կը կրէր: Կը հաւատար
գեղեցիկին, կը հաւատար բարիին ու ճշմարիտին:
Մի պանդուխտ էր նա. ապագան էր իր հայրենիք:
Թէեւ ներկային մէջ կ'ապրէր: Բանաստեղծ էր, ուս-
տի եւ մարգարէ:

Ջերմեռանդ էր նա իր սկիզբների մէջ. սակայն,
վհահանձն եւ ազատողի, կը լքէր մի սկիզբ երբ զգար
թէ զուրկ է դա ուզողութենէ: Ճշմարիտին առջեւ
միշտ բաց էր իւր սիրտ, որպէս ծովն արեւին առջեւ:

Իր հողի, որ մի բաժակ էր խանդով լի, չը գիտէր վարանիլ. նա մի նորընծայի բոցովն կը յարէր:

Մի առ մի թողած էր նա այն նախապաշարուածներ զորս մարդ ընկերական մթնոլորտէն կը ծծէ: Հին կապերն խղած էր, եւ նոր թեւեր ստացած: Զգացած էր թէ աշխարհ կը քայլէ. համոզուած էր թէ յառաջդիմութիւնն մի ճակատադիր է: Ամէն խնդրի մէջ, կը նախազգար այն լուծում զոր պիտի տայ մի անաչառ ապագայ: Զերմ գրաբարեան եղած էր, ջերմ աշխարհաբարեան եղաւ. հրաժարեցաւ մահէն, եւ կեանքին փարեցաւ: «Մի մեռած լեզու դործածիլն», կը գրէ Վիգթօր Հիւկօ իւր մի նոր եւ հզօր մատենի մէջ, «իւր մտածում գերեզմանի դատապարտել է»:

Ահա այս կորուստի վրայ կը մտածէի տխրամած:

Կը մտածէի թէ այսպիսի երիտասարդներ, իւրեանց հատակի ծաղիկն հողին յանձնելով, մարդկային հորիզոնէն աստղներ կը մարեն. կը մտածէի թէ, երկար եւ ատժանիլի աշխատանքներէ յետոյ, երբ մարդ հաղիւ կը սկսի նոցա երախայրիք իր նմաններուն ընծայել, դառն է տեսնել մահն որ կը ցցուի իր առջեւ. կը մտածէի թէ, այս անժամ նախճիրներու մէջ, շատ հանճարներ կը կորնչին անճանօթ, չը կարենալով պարզել իւրեանց հողի թուր մեծութիւնն, չը կարենալով աշխարհակալել այն անմահութիւնում արժան էին թերեւս. եւ կ'ապէի ցաւազին. «ի՞նչ խորհուրդ կայ, ո՞ր Աստուած, այս անթիւ դազադներու մէջ, որք Արեւին ի վեր, իրարու կը յաջորդեն խուռներամ: Ի՞նչ կայ այս անխնայ պատերազմի մէջ, ուր շատեր կ'անկնին իւրեանց նպատակի չը հասած, իւրեանց գործ կ'իսատ թողած»:

Այս հեղձամղձուկ խոհեր կը պաշարէին զիս, երբ՝ «Մանդումէի Էֆթեարի» մէջ, տեսայ այսօր ձեր վսեմ յօդուած:

Կարդացի՛ր դայն, եւ, վերջին տողէն յետոյ, ըզգացի թէ մահասարսուռ մշուշներն սրբուած էին հոգիէս: Տապանին՝ օրրան յաջորդեց, գիշերին՝ արշալոյս:

Համոզուեցայ թէ մահն կարող չէ խզել առաջդիմութիւնն, քանի որ մի քնարէ յետոյ, որ կը վերբուրուի, մի հզօրագոյն քնար կը բարձրանայ, քանի որ մի հանճարէ յետոյ, որ կ'անհետի, մի վեհագոյն հանճար կը ծաղի լուսածաճանչ:

Գործն, զոր մի գործաւոր կը լքէ անկատար, մի նոր գործաւոր կ'եղնէ եւ կը շարունակէ դայն. այդ գործ պիտի լրանայ վերջապէս, զի առաջդիմութիւնն կը յալթահարէ մտնն խոչընդոտ: Իսա, մի ժայռի վրայ նստած կ'աղաղակէր «Ես պիտի աղատիմ Աստուածներուն հակառակ»:

Զեր յօդուած, ՏԾի տենդովն գրուած, մխիթարեց զիս եւ շնորհակալ եմ ձեզ:

Արի էք դուք եւ խրոխտ, մի առաքեալի աւիւնն կ'ողողէ ձեր հողի. ձեր լեզու մի բոց է, ձեր գրիչ մի շանթ:

Պ. Տէրոյեանցի դէմ, որ մի հայ Լուի Վէօյե . ի յիշատակն պիտի թողու, կը պաշտպանէք դուք Պ. Փորթուզալեանն եւ «Գրական Փորձեր» հեղինակն. ուրախ եմ, ոչ այն ներբողներու համար զորս կը չըռայէք ինձ, զի դիտեմ թէ արժան չը պիտի լինիմ դոցա երբէք, այլ այն եռանդի համար որով ձեր զինակիցներու զօրավիդ կը կանդնիք:

Ապրեցէք եւ աճեցէք: Հայն պէտք ունի քաջութիւն:

Թէ խումբ էք, լէպէոն եղէք. Թէ լէպէոն էք, ժողովուրդ եղէք:

Ձեր հօր ափերու մէջ առէք ազգային կրօնն եւ ազգային լեզուն, եւ ցունց տուէք նոցա, որպէս զի թօթափին զեղծումներն եւ մոլորումներն:

Ո՛չ կրօնն, ո՛չ լեզուն պատճառ են մեր աղէտներուն: Կուրուքիւն, տգիտութիւն. սոքա ահա կը խրամատեն ազգային տունն:

Ելէ՛ք ուրեմն զոցա դէմ, ելէ՛ք ահեղ եւ քաջալանջ:

Հայութիւնն ճշմարտամի մէջ է. մեծ եւ հանդիսաւոր օրեր կ'սպասեն նմա:

Պէտք է շարժիլ, պէտք է կռուիլ, պէտք է յաղթել:

Պէտք է որ գրիչներն սուրի փոխուին, ձայներն որոտումի:

Աստուած եւ Լոյս, Ազգ եւ Հայրենիք:
Մանգումի էֆեօաք

Մ. ՉԵՐԱԶ

Մի բառ կ'ուզեմ արտասանել տապանիդ վրայ:

Հազիւ մի ամի մէջ, երեք հոյակապ եւ սիրելի էակներ հողին կը յանձնեմ, եւ երիտասարդ հողին, ում դուցէ վայելուէ էին սոխակի երգեր վարդերու վրայ, բուռի վայումներ. կ'արձակէ զերեզմանէ զերեզման:

Ո՛ր Ռուսինեան, ճակատդ ծածկուած է մի լուսապսակով ուր կը ցոլան երեք աստղներ — գիտութիւն, բանաստեղծութիւն եւ իմաստասիրութիւն. դու ամբիժ նշոյններով կը փայլիս ազգային ասպարէզին մէջ եւ գրական ասպարէզին մէջ:

Ազգային ասպարէզին մէջ, դու մին ես այն վսեմ գրուիներէ, որք տասնամեայ ճիգերէ յետոյ 1869ի յեղափոխումն յղացան. հայ ազգի սահմանադրական կենցաղին մէջ, օրէնսդիրի կոչումն ունեցար դու. ազգային ժողովներու Նեստորն հանդիսացար, եւ քո բերան, զոր մահն անշունչ է թողած, ամբողջ նիստեր գրաւած է իր պերճախօս ձայնի տակ, զոր կը սպառազինէր մի անդիմադրելի տրամաբանութիւն:

Գրական ասպարէզին մէջ, դու մին ես այն կորովի հեղինակներէ որք քաջացան դրօշ պարգել անցեալին դէմ, ժողովրդային լեզուի վեհապետութիւնն հռչակելով. ընտրողական դպրոցի նահապետն ես դու. որպէս ամեն բարեկարգիչ հալածանք կրեցիր, դու, երկաթէ աշխարհաբարեան, որ Կինիգիբրի աբիւն ունէիր երակիդ մէջ. այլ մահն ահա մի օգոստափառ վեհութիւն կը դրոշմէ երեսիդ վրայ եւ ամօթահար կը ցնդին թշնամի եւ թշնամանք:

Ներքին կեանքիդ մէջ, զոր կը գեղազարդէր մի կոյս ճակատ, Ֆրանսայի մի խարտեաչ աստղին տակ

ծլած, դու անմոլար միտ, ծաղիկ սիրտ եւ լոյս հոգի ունեցար: Իժիչկէ իր, այլ մի բժիչկէ որ դեղագիրքէ աւելի գիրք է դրած, ոգեպարար եւ անմոռաց գիրքեր: Կեանքի ձմեռին մէջ էիր արդէն, այլ հոգիդ մի եղանակ միայն կը ճանաչէր — յաւիտենական վարուն: Խնդրով կը յառէիր միշտ գեղեցիկին եւ վրասեմին. Հիւկօր, Լա Մարթինի, Միւսէի եւ Պայրընի մեծաշուք էջերուն առջեւ, կ'արբէր քո սիրտ եւ կ'արտասուէին քո աչքեր: Թէ արձանագործ լինէիր, յոյն արուեստի ուղիդ գիծերն պիտի արտադրէին: Ուէիր ճաշակ, ունէիր չափ եւ ունէիր ներդաշնակութիւն:

Արդէն 1866ին, մի նամակիդ մէջ առ Օտեան, զոր «պինդ» սիրած ես միշտ, կ'ասէիր. «Ի՛նչպէս չըլլամ առանձնամուլ, երբ կամուրջն անցնիմ եւ դառնամ ու այն խուժանին մէջ ձեռք մը չ'ըլլայ ձեռքս սեղմելու, ձայն մը ձայնիս եւ սիրտ մը սըրտիս պատասխանելու: Ծատ են մարդիկ, լայն է աշխարհս. մարդիկ, աշխարհ, երկինք տաղտուկ են աչքիս, չը գիտեմ ինչ է ուզածս. սա կ'զգամ որ հողուոյս նեղ կը թուի իր ջնջին ծրարը եւ գանի պատուել կը փութայ. բան մը չեմ տեսներ՝ որ զիս դրօսնէ, բան մը որ զիս աշխարհիս յարէ. չիք մօտս բարեկամ մը, որում սիրտս բանամ. մարդոց արհամարհոտ ծիծաղին նիւթ չը տալու համար, այո՛, մարդոցմէ հեռի եւ դուցէ վայրենացեալ՝ ես միւս եւս անբախտ կոչեալ ի սեղան կենին՝ շրմին հանգիստը կ'սպասեմ...»:

Հանդէ՛ անխոռ՛վ, ո՛ հայր եւ վարպետ. հանձարդ կոթող պիտի կանգնի տապանիդ վրայ, եւ ապագայն, ոյր հաւատն կուրծքդ կը վառէր, դափնիներ պիտի հիւսէ անմահ յիշատակիդ:

Նոր Դար, 5 Դեկտ. 1876

Մ. ՉԵՐՍԱԶ

ՂԱԶԱՐ ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

Շրջանակն կ'անձկանայ հեղզհեռէ. ազնուագոյն կոչնականներն անդարձ կը մեկնին կեանքի սեղանէն: Մի ամիսի մէջ կորսնցուցինք Ռուսինեան, Այվատեան եւ Յովակիմեան՝ զոր երէկ հողեցին: Սակայն վերջինն ամենէն աւելի իրաւունք չունէ՞ր միթէ, երբ թողուց աշխարհ, կրկնել բանաստեղծի սրտաուռ եղերդն.

Կեանքի խնդրոյքին անբախտ կոչնական Երեւեցայ մի օր, կը մեռնիմ ապա.

զի քսան եւ վեց դարուններ միայն անցած էին իր անբիծ ճակատի վրայէ:

Սակայն, — դիտած եմ զայն իր կեանքի մէջ որ վարժարանէն մինչեւ գերեզման գրեթէ անընդհատ աչքերուս առջեւ սահեցաւ, — դարունի սիրալի ժպտն անտարբեր կը թողուր այն երիտասարդի սիրտը որ անզգայ չէր բնաւ: Ա՛հ, կ'զգար անշուշտ այն անխոխարինելի ժմիտ որ, մայրական աչքերէն անկնելով, կը ծաւալի մեր հողիի ամենէն թագուն ծալքերուն մէջ, եւ յուսմէ այնքան կանուխ զրկուած էր նա. — զի վեց լուսին հաղիւ տեսած էր, կ'ասեն, երբ կորցեցին զայն մայրական գիրկէն:

Թէ երկին նուիրած չը լինէր ինձ մի աննման մայր, իւր վաղահաս սրբութեան արդիւնք պիտի համարէի իմ ողբացեալ բարեկամի ամենասիրութիւնն, զի խոյս-կուտար միշտ մարդերէն զորս բնաւ չէր ատեր սակայն. մանաւանդ այնքան անդիմադրելի, այնքան անսահման էր իր սէր մարդկութեան վրայ, մինչ զի նորա բարուքումի կը նուիրէր այն

պարապ ժամեր, զոր ուրիշներ հեշտութեան մէջ պիտի սահեցունէին: Դեռ ուսանող էր Ներսիսեան վարժարանի մէջ ուր ճանաչեցի զայն եւ այնքան հանճարեղ պատանի էր, երբ սկսաւ խմբագրել մի թերթ, բազմազան ծանօթութիւններով եւ լուսամտ գաղափարներով պարուրուած, զորս կ'ուզէր տարածել իր դեռավարժ ընկերներու մէջ. մեր խմբագիրներէ շատեր չը պիտի ամաչէին ստորագրել այսօր այն յօդուածներ զորս կ'արտադրէր այդ ուսանող պատանիի գրիչն:

Դպրոցէ դուրս, խմբագրական ասպարէզին մէջ, անխոնջ եւ ուշիմ գործակից եղաւ մի ծերունի դրագէտի, որ Ներսիսեան վարժարանի մէջ իր դաստիարակ էր եղած, եւ դաստիարակ բազմաթիւ սերունդներու: — Այդ սպարտական հոգիի յատկանիշն էր մի խոր եւ յարատեւ յարգանք ծերերու նկատմամբ: Գուցէ այս պատճառաւ ան իր բոլոր ընկերներէն եւ բարեկամներէն աւելի համակրանք ունէր ինձ համար, որ միայն տիքով իմ երիտասարդ...:

Ծիածանէ յետոյ Մասիս Յովակիմեանի ստորագրելին տակ յօդուածներ հրատարակեց երկար, որոովք երիտասարդ գրագէտն մի հասուն միտք ցոյց կուտար, հազուադիւտ իր տիքի մէջ: — Այդ պահպանողական թերթի խմբագրապետին համար արդեօ՞ք կ'ասէր ինձ երբեմն քմծիծաղով. «Դժկամակութեամբ կ'ընդունի միշտ ինչ գրութիւն որ իրեն ներկայացուի...»:

Այլ, թէ՛ այս պատճառով թէ՛ գրական փառասիրութեամբ, որ փառասիրութեանց օրինաւորագորյնն է, ընդ միշտ հրաժեշտ տուաւ խմբագրական ասպարէզին, եւ սկսաւ գիրքերու մէջ թանձրացունել իր անսպառ ծանօթութիւններ եւ ընդարձակ մը-

տածումներ: Երբ մի կողմէ, — զի այդ ազնիւ դրագէտի խօսն այնքան յստակ, առատ եւ նիւթալիւր էր որքան իր գրուածներ, — երբ մի կողմէ, կ'ասեմ, Ներսիսեան վարժարանին մէջ իրաւաբանութիւն կը դասախօսէր զոր ինք յաւելեց այդ դպրոցի յայտագիրին վրայ ուր չը կայ այսօր, եւ կը դասախօսէր Կիրակնօրեայ վարժարանին մէջ՝ զոր նախ ինք հաստատեց Հասգիւղի մէջ եւ որ խափանուեցաւ նմանապէս, — աշխարհ յառաջ կ'ընթանա՞յ, — միւս կողմէ երկիր կը սպարաստէր անձանձիր: Քաղաքագիտութիւնն, ամեն գիտութիւններէ, յանկուցած էր իր միտ, եւ աւելի քան ոչ ոք կենակցած էր ամեն դարերու քաղաքագէտներուն հետ. ուստի սկսաւ մի առ մի ծանօթացունել զայնս հայ ազգին: Առաջին գիրքըն եղաւ Դալեռան. Ֆրանսացի քաղաքագէտէն յետոյ եկաւ աւստրիացի քաղաքագէտն, Մեդեռնիֆ. եւ վերջապէս հրատարակեց Գավառն՝ զոր, երբ երեւցաւ նա, ողջունեցի Մասիսի մէջ սա բառերով. «Գավուռ Դալեռանի եւ Մեդեռնիքի վրայ, հաւատքի եւ արդարութեան վսեմափայլ արշալոյսն է սկեպտիկութեան եւ անիրաւութեան նսեմական գիշերին վըրայ:»

Երբ կը գրէի այս տողեր, կը կարծէի՞, ո՛ր բարեկամ, թէ՛ ինչ որ գրական կեանքիդ արշալոյսն կ'անուանէի, գրական վերջալոյսդ, կտակդ պիտի լինէր: Երբ երկու շաբաթներ առաջ, իմացայ հրաժարականդ առ Կրթական Խորհուրդն, ոյր մի զգօն եւ գործօն անդամն էիր, կրնայի՞ր դուշակել թէ՛ մի քանի օրերէ յետոյ հրաժեշտ պիտի տայիր նաեւ աշխարհի: Կը համարձակէի՞ մտածել, երբ Երկուշաբթի տեսայ զքեզ մահիճիդ մէջ, ուր «ճգնաժամ մը կ'անցնեմ» կ'ասէիր, կրնայի՞ր մտածել թէ՛ այդ ճգնաժամ մահի

պիտի յանդի. թէ մի եօթնակէ յետոյ, փոխանակ
աջդ սեղմելու եռանդագին, շիրմիդ վրայ արտօսը-
ներ պիտի հեղուի դառնագին... :

Գերեզմանիդ առջեւ, կ'ուղէի՛ մի վայրկեան,
ս'հ, մի վայրկեան միայն աստուածորդին լինիլ, Ղա-
ղարէ... :

Փունջ

Գեկտ. 21, 1876

Ե. Տ.

ԱՌ ՍԻՍԱԿ

Լոութիւնն կը ծանրանայ հողիւս վրայ. վիշտն
որպէսզի ամօքի, հարկ է որ արտայայտուի :

Այլ դո՛հ պիտի լինիս արդեօ՞ք լսելով իմ ողբ,
դու որ կը գանգատէիր լոութեանս վրայ, մոռնալով
մի վայրկեան, բազմագրաղ եւ բազմավիշտ հոգի՛,
թէ մի մեծ կորուստ չանթահարած է զիս՝ եւ դա-
տապարտած այս երկար լոութեանս... :

Այո՛, կորզուեցաւ վերջապէս մեր գրկէ այն երի-
տասարդ, ոյր «համակրական եւ բանաստեղծական»
հիւանդութիւնն, տրամութիւն եւ մտատանջութիւն
կ'ազդէր անթիւ սիրտերու, ոյր վիճակին վրայ, մօ-
տաւոր թէ հեռաւոր, լուր կը խնդրուէր... :

Գերեզմանի մէջ տեսայ զայն՝ զոր օրրանի մէջ
էի տեսած, ոյր մանկական խաղերուն ընկեր էի ե-
ղած, ընկեր նաեւ, եւ իբր անդրանիկ եղբայր, ա-
ռաջնորդ իւր ուսումնական մրցանքներու մէջ :

Ասեցի՞ թէ գերեզմանի մէջ տեսայ Արամ : Ո՛չ,
աւա՛ղ. դէթ այդ պիտի չունեցաւ իմ անմխիթար
սիրտս : Հեռագիրն գուժեց իւր մահ, քառասուն օրեր
կան արդէն... :

Այսպէս վեց ամիսներէ առաջ, հեռագիրն աւե-
տեց իր պսակում մի եւրոպական ուսումնարանի մէջ :

Այն օր, երանադո՞յնն եւ փառաւորագո՞յնն իր
կեանքի մէջ, այն օր, ուր մեծահամբաւ գիտուննե-
րու ձեռքէն կ'ընդունէր իր եռամեայ, իր տասնամ-
եայ անդուլ աշխատանքի արժանավայել տրիտուրն,
լսե՞ց արդեօք այն չարագուշակ ձայն, որ կը մըր-
մընջէր իր սկանջի. «Երբէք դափնին չէ գեղազար-

դած մի աւելի վեհափայլ ճակատ. այլ այդ ճակատ, ո՛ր տարաբախտ երիտասարդ, այդ ճակատ պիտի սառի այն եղանակէ առաջ, ուր կը վերընձիւղի դափնին:—»

Լսե՛ց արդեօք Արամ այդ գուժարեր շշուկ: կերկուանամ. զի բժիշկին ներկայանալով նոյն օր, սապէս խօսեցաւ նմա. «Այսօր յաջողութեամբ կ'աւարտեմ դպրոցական ասպարէզս. ճակատիս վրայ կը տեսնես զորա անհերքելի ասպացոյց: Հարկ է այժմ որ դարմանեմ վաստակաբեկ մարմինս. զի բազմապատիկ աշխատանքով միայն կարելի է ստանալ այն աւելի փառահեղ պատիւ, զոր ասպզան կը պատրաստէ ու՛մ անթերի կրցաւ կատարել իւր պարտեր առ իր ընտանիք, առ իւր հայրենիք եւ առ մարդկութիւն:»

Եսկուլապի աշակերտն մի արդահատական ակնարկ նետեց այն երիտասարդի վրայ, ոյր բնութիւնն այնքան առատօրէն օժտած էր միտն, սիրտն եւ մարմինն, եւ անկաւ իւր շուրթերէ այն պատուեր՝ զոր կարողացինք ԱՆԴՕՆԻՆԻ մէջ «Ուղեւորէ՛. մանաւանդ դէպ հարաւ»:

Եզիպտո՞ս. ո՞վ չի ցանկար տեսնել այդ երկիր. զի Երբեմն ի խաւարուտ հորիզոնի Տիեզերաց, Եզիպտոս նախ լուսափաղփում պարգեաց Դըրօշ կըրթուքեան:

Այն դետի եզրերուն վրայ, ոյր կ'ասէ առասպելն, ամպերուն մէջ է աղբիւրն, նեղօսի եզրին վրայ ո՞վ չի ըղձար համբուրել հետքերն այն նախախնամային աղջկան, որ շուրթն ազատեց Մովսէսն, որ ստրկութենէ ազատեց Իսրայելին:

Այլ բնապէս կը փափաքէր Արամ մի ողջոյն տալ — եւ այդ հուսկ ողջոյնն եղաւ, աւա՛ղ, — հայրե-

նական երկինքն, այն «կապոյտ երկին»ի, ու՛մ համար օտար երկրի վրայ քանի տարիներ հառաչած էր Մինեօնի նման. կը փափաքէր ողջագուրել մի անգամ — եւ այդ յետին ողջագուրանք եղաւ — իր կաթողին ծնողներ եւ սիրելիներ:

Ա՛հ... մի տխրազին օր եղաւ այն, ուր տեսանք զայն Կ. Պօլսի մէջ: Դալուկն, մահի դալուկն նկարուած էր իւր դէմքի վրայ. կարծեցի մի վայրկեան աչքերիս առջեւ ունենալ Միլլօտի օրհասականն...:

Սաւկայն... այն երկամսեայ միջոցի մէջ, ուր անբաժան կենալից եղայ նմա, կամ մանաւանդ հանդիսատես իւր յամր մահի, չը լսեցի մի օր այն աղեկիզիկ բառերն զորս բնութիւնին կ'ուզէր «անխորհուրդ պուրակ»ի մահամերձ այցելուն. երբէք Արամ չը բազդատեց՝ զինք այն թերթի որ, դալարագեղ եւ փայլուն վեց ամիսներէ յառաջ, տժոյնն եւ դօսացեալ այսօր կը դողդոջար ոստին վրայ, եւ՝ զոր վախ ոտնակոխ պիտի անէին մարդեր...:

Ընդհակառակն, առաջիկայ դարունին վրայ կը խօսէր, որ իւր կեանքի ամենէն գեղեցիկ, ամենէն երանաւէյր դարունն պիտի լինէր, կ'ասէր. զի ամենէն վիպային, ամենէն բանաստեղծական տիքին մէջ պիտի գտնէր զայն...: Նա որ դեռ ոչ իսկ քսանամեայ պիտի թողուր աշխարհն, մատնանիչ կ'անէր ինձ, ո՛ր Սիսակ, քսաներորդ դարի արշալոյսն. «Մի մեծ դար պիտի լինի այն, կ'ասէր ինձ մի յուզեալ եւ սրտատրոփ ձայնով, դարերի մեծագոյնն պիտի լինի: Այն բարոյական սկիզբներ, որք կ'ոտնհարուին այսօր, պիտի վեհապետեն այն վեհագոյն դարի մէջ. այն ժողովուրդներ, որք մի անմիտ խնամակալութիւնի տակ են այժմ, չափահաս պիտի լինին եւ ինքնազուրկ պիտի վարեն իւրեանց ճակատները»:

3469-74



ժողովուրդներ, որք կը հեծեն լուծի տակ, պիտի փչրեն իւրեանց շղթաներ»։ Եւ յանկարծ աւելի ոգևորուած, «Ձե՞ս նշմարեր, կ'ասէր ինձ, այն արշալոյս որ կը ճառագայթէ Մասիսի գագաթին վրայ... : Եւ ես չեմ երազեր բանաստեղծին նման... :»

Սուրբ քաղաքին մէջ, Տէրունական գերեզմանէն ոչ հեռի, մի շիրիմ կայ, որ կը կրէ անունն այն երկտասարդի, որ այսպէս կը խօսէր ինձ չորս ամիսներ յառաջ :

Ես հազորդակից եղայ իւր սիրտի ազնուագոյն շղթաներին : Մայրս հաւաքեց իւր վերջին շունչ, իւր վերջին հրաժեշտ :

Այս միակ տխուր սիրտին պիտի լինի մեր կեանքի՝ զոր երկին վճռեց չը լինիլ բարեբաստիկ :

Փունջ

16 Մարտ 1877

Ե . ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

Դեռ սուգի մէջ է հողիս, զի դեռ ոչինչ կրցաւ մոռցունել ինձ այն ծաղկահասակ էակ՝ զոր մահն կորզեց հայ աշխարհէն :

Վեց ամիս յառաջ, Յակոբ Պալեանի կորուստն կ'ողբայի. այժմ Յակոբ Մկրեանի կորուստն կ'ողբամ :

Մա'նօթ էր ինձ այս երիտասարդ : Շահնազարեան վարժարանի մէջ աշակերտած էր ինձ. բացած էի սիրտս նորա առջեւ, զի մի ճշմարիտ դաստիարակ իւր սիրտէ կը դասախօսէ քան իւր դասադիրքէ, եւ զգացած էի թէ Մկրեանի հոգին վեհ լարեր կը կրէր : Մի օր, — երկու տարիներ անցան այդ օրէ ի վեր, — մի ազգային թերթի մէջ գրեցի թէ «կորույն հանձարեղ» գրիչ ունէր այս պատանի դրազէտ : Ոստիներս «ծայրայեղ» գտան այդ բառեր, եւ մտածեցին թէ գովեստ կը կարդայի նմա ոչ զի արժանաւոր էր «Մասիս»ի մէջ, «գրական փորձերս» պաշտպանելով մի իմաստակ եպիսկոպոսի դէմ. սակայն, Մկրեանի մահէն յետոյ, դռքս իսկ ողբացին զայն մեծագոյն դովեստներով, արձակ եւ ոտանաւոր : Այսպէս է աշխարհ :

Յակոբ Մկրեան, որդի մի յեղափոխական երէցի որ 1860ի անմահ սերունդին կը վերաբերի, չքնաղ զգացումներով օժտուած էր : Սորչոմ չունէր իւր ճակատ, եւ ոչ ծալ յիւր սիրտ : Իւր ձայն ճշմարտութիւն կը նշանակէր, իւր նայուածք անկեղծութիւն կը թարգմանուէր : Իւր կերպարան ունէր այն խորհրդաւոր ցոլացում որ վաղամեռիկ էակների յա-

տուեկ է, զի հողին մարդկային դէմքին վրայ կը պարզէ իւր վերջալոյս, որպէս արեւ որ բարձրագոյն կատարին կը պահէ իւր յետին ճաճանչներ: Թեթեւ էր իւր քայլ, իբր թէ չուզէր յարել այն աշխարհի՝ զոր շատ կանուխ պիտի լքէր. նա կը նմանէր անցաւոր թռչնիկին որ մի վայրկեան դադար կ'առնու ոտին վրայ, եւ ահա կը թռչի:

Այս հրեշտակ, իւր հրապարակային կեանքի մէջ, թշնամիներ ունեցաւ: Աստուած թողութիւն տայ այն անխիղճ մարդերի, որք աշխարհն գեհենի կը փոխեն արդարին համար...:

Եւ սահայն կը սիրէր նա իւր ազգ: Հայրենիքի վերքերն իւր սիրտի մէջ կ'արուեսին: Երբ հողն ծածկեց նորա զեղեցիկ հասակ, սիրակաթ մայրն մի դաւակ թաղած էր եւ Հայաստան մի պաշտպան:

Ա՛հ, այսպիսի տապանների առջեւ, ոչ այնքան ողբալի կը թուի մեռեալն, զի մահն մի փրկութիւն է, որքան այն հէզ ժողովուրդ որ մի փրկիչ կը կորսընցունէ: Այսպիսի սուգեր առանձնական շրջանակէն դուրս կ'ելնեն, եւ հանրային կեանքին վրայ կը ծանրանան:

Եւ երբ հնչէ մեղ համար աւետարեր ժամն, պիտի փնտռեմք Պէշիկթաշեանն որպէս զի մեր հողիներ ներդաշնակէ, պիտի փնտռեմք Դուրեանն որպէս զի մեր սիրտերն թրթռացունէ, պիտի փնտռեմք Սըվաճեանն որպէս զի վասակների զիմակն բզկտէ, պիտի փնտռեմք Պալեանն որպէս զի խրախոյս բառնայ մեզ եւ Մկրեանն որպէս զի նախաշաւիղ հարթէ մեր առջեւ. ի՞նչ պիտի դռնեմք, ո՞՞հէր:

— Մկրեան կեանքի դարունին մէջ խամբած, Պալեան օտար հողի վրայ փռուած, Սըվաճեանի հեղնող շուրթն սառած, Դուրեան արձանացած իւր տա-

պանի վրայ, եւ Պէշիկթաշեան փշրուած իւր աստուածային քնարի տակ:

Այո, պէտք է լալ կենդանի եւ ոչ մեռեալն, զի մահն մի «երկնային ազատարար» է, որպէս կը վերկայէ Լամարտին:

Ի՞նչ կ'արժէ կեանքն եւ ի՞նչ հրապոյր ունի աշխարհ մի վսեմ հողիի համար:

Աշխարհ մի վայր է ուր մարդ երջանկութիւն կ'երադէ եւ դերեղման կը դռնէ, եւ կեանքն մի արշաւ է հեւ ի հեւ:

Կրօնաւորն հաւատ չունի, դատաւորն խիղճ չունի, կինն սիրտ չունի, եւ ոչ երիտասարդն՝ աւելին:

Ամեն բան կը խարէ զմեզ եւ ամեն բան կը տանջէ: Մեր մարմին մի թակարդ է մեզ համար, եւ մեր սիրտ մի ընտանի թշնամի: Առաջինն կը ջանայ զգետնել զմեզ ամեն վայրկեան. երկրորդն՝ մեր օրեր կը դառնացունէ իւր անսանձ ձգտումներով եւ իւր անկող եւ անկարելի տենչերով:

Այն աչք է զեղեցիկագոյն որ աւելի տխուր կը նայի, եւ այն ձայնն է քաղցրագոյն որ աւելի տխուր կը հնչէ:

Եւ երբ զգայուն արածներէն իջնեմք անզգաներին, ո՞՞չ ապաքէն թախիծ պիտի նշմարեմք եւ նոցա վրայ: Բնութիւնն սուղ կ'առնու ամեն օր. երկին կը հեծէ իւր հովերով, երկիր կը հեծէ իւր անտառներով. առուակն կ'արտասուէ կողկողածայն, եւ ովկիանն իւր ցաւեր կ'ոռնայ ամայի ծովեզրին վրայ:

Այս ընդհանուր աղէտի առջեւ, արդար չէ՞ կըրկնել մի վշտակոծ հողիի սա հառաչ. «Զմէ՞ այս կեանք, զմէ՞ աշխարհ, զմէ՞ է սէր»:

Եւ երբ, իբր մարդ տառապելէ յետոյ, իբր Հայ

ալ կը տառապիմ. երբ կը տեսնեմ թէ ազատութիւնն
իւր ջահ կը վառէ յետին գիւղին համար, եւ մենք
միայն կը դեղերինք խաւարի մէջ, երբ կը տեսնեմ
թէ յետին ժողովուրդն կը վսեմանայ, եւ մեք միայն
կը մնամք ստրուկ. կը նուաղի հողիս, եւ կը հեծեմ
ցաւադին. «Երանի՛ք, ո՛ր Մկրեան»:

Մանգուսէի էֆեփար

12 Յունիս 1876

Մ. ՉԵՐԱԶ

ԱՆԳՐԱՆԻԿ ՆԱՐԷԱՆ

Շատ իրաւունք ունի Բանաստեղծն, աւա՛ղ:

Սուգի զգեստներն կը փոխուին, այլ մեր սիրտ
յաւէտ սղազգեաց պիտի մնայ...:

Ազգային, ընտանեկան եւ ներքին աղէտներ ան-
ընդհատ իրարու կը յաջորդեն: Կը տառապի, կը տա-
ռապի եղբայրդ, կը տառապի հոգիդ...:

Մի բարեկամ, հանճարեղ եւ երիտասարդ, թո-
ղուց երեկ զքեզ այն վայրկեանի մէջ, ուր ազգաչէն
խորհուրդներ կը յղանայիր նմա հետ: Այսօր կը կոր-
ցունես մի ուրիշ բարեկամ, այնքան հանճարեղ եւ
աւելի երիտասարդ:

Երեկ Յովակիմեան, այսօր՝ Նարլեան:

Եւ վաղ... ո՞վ գիտէ...:

Ժողովուրդներու իմաստութիւնն շատ կանուկ
անուանեց արդէն երկիրն «հովիտ արտօսրի»:

Նազար Յովակիմեանի համար, ոյր մահն ող-
բացի աստ մի ամիս առաջ, արեցի թէ կը սիրէր ա-
ռանձնութիւնն. Անդրանիկ Նարլեան ալ անշքութիւ-
նի էր սիրահար:

Մի քանի մտերիմների միայն, զորս կանուկ
գիտցած էր ընտրել իւր սիրտ, կը հաղորդէր իւր խո-
հեր, որք մի խոր իմաստասէրի խոհերն էին, իւր
զգացումներ, որք մի գերազոյն բանաստեղծի զգա-
ցումներն էին: Իւր տարապայման համեստութիւն
հետի կը պահէր դայն ասպարէզէն, զոր բնաւ չէր
արհամարհէր սակայն, եւ ուր կրնար առաջիններէն
մին լինիլ: Մի անողոք հիւանդութիւն ալ, որ մի քա-
նի ամերէ ի վեր ամեն վայրկեան կը սպառնար իւր

կեանքի, բնապէս ամփոփուածի եւ լուռութեան դատապարտած էր զայն :

Չեմ յիշեր լաւ թէ ո՞ւր տեսայ նախ այն ազնիւ երիտասարդ, որ մի անդիմադրելի // համակրանք կ'ազդէր : Արդեօ՞ք Իւսկիտարի մէջ, այն «երջանիկ Իւսկիտար»ի, որ, աւա՛ղ, հետզհետէ աւելի չարաբաստիկ կը լինի... դէ՞թ ինձ համար :

Մտկայն ինչ որ կը յիշեմ որոշ, սա է թէ, երկու տարիներ յառաջ, մի ամբողջ ամիս անցուցի նմա հետ Ալէմտաղի մէջ, այն «դեղեցիկ Սելէմտաղ», ուր կ'երթար «իւր կորսուած հաճոյքներ վերստին դըտնել» անմահ Պէշիկթաշլեան :

Արշալոյսին հետ կը թափանցէինք այն անտառներու մէջ, ուր խորհուրդ եւ նուազ հաւասար կը թաղաւորեն : Վերջալոյսն անդ կը դանէր զմեզ : Քուեն իսկ, քունն անդորրաւէտ, հաղիւ կը խլէր զմեզ երկնային զմայլումի ծոցէն :

Այլ, երկարատեւ չը պիտի լինէր այս հեշտալի կենակցութիւն, որպէս ամեն երանութիւն : Սիրաբոյր Մայիսն հրաժեշտ տուաւ, եւ նմա հետ սիրանուազ թռչունն :

Ուստի մենք ալ հրաժեշտ տուինք Ալէմտաղի : Ես ուղեւորեցայ դէպի արեւմուտ . եւ իմ բարեկամ... իմ բարեկամ սկսեցաւ մաքառիլ, յետաճդելու համար այն անդարձ ուղեւորութիւն, զոր մօտալուտ վճռած էր Եպիդարոսի աղիտարեր պատգամն :

Այս առաւօտ Անդրանիկ Նարլեան չուեց աշխարհէ :

Նոքա, որք տեսան դայն մեկնիլ այնքան արագ, ասեցին, դառնապէս արտասուելով. «կանուխ մեկնեցաւ . իւր շուրթեր հաղիւ հպած էին հաճոյքներու բաժակին...» :

Կ'ողբամ ես ալ զքեզ, ո՛ր Անդրանիկ : Եւ ո՞վ աւելի արժան է ողբի քան դու, որ ունէիր մի սիրտ ոսկիէ եւ մի նկարագիր երկաթէ : Դո՛ւ, դառնուկ, երբ յանիրաւի նախատուէիր, եւ առիւժ, երբ կը նախատէին ազդդ . դու, որ մի խորին պատկառ ունէիր անցեալին համար եւ մի անսահման հաւատ ապագային համար :

Ողբալով կ'ողբամ զքեզ, ո՛ր իմ բարեկամ... :

Այլ, վեր վերցունելով վշտաբեկ դուրխս, շուրջս յածեցունելով արտասուաթոր ակերս, երբ կը տեսնեմ... բարին որ մի սլաք ունի կողին մէջ եւ չարն որ մի պսակ ճակատին վրայ . երբ կը տեսնեմ մարդասէրն խաչի վրայ եւ մարդասպանն դահի վրայ . երբ կը տեսնեմ ժողովուրդներ, Որովայն եւ Մամոնայ դիքերին երկրպագու, որք կը յափրին աջողումի մէջ եւ կը տեսնեմ ազնիւ ժողովուրդներ, առաջապահ քաղաքակրթական բանակի, զոր ոգեսպառ կ'անեն տանջ եւ վիշտ, եւ ոյց հեծեր անարձագանք կը մնան աշխարհի մէջ . յայնժամ... :

Յայնժամ կ'արդարանայ աչքերիս առջեւ մահն որ անխտիր կը հնձէ դեռափթիթ եւ ալեւոր դուրխներ :

Յայնժամ, գերեզմանիդ առջեւ ահամայ կ'ենէ սիրտէս բանաստեղծի հառաչն Մկրեանի շիրիմին առջեւ . Երանի՛ քեզ, ո՛ր Նարլեան... :

Ե. ՏԻՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

Փուկ

21 Յունվար 1877

ԳՈՀԱՐՆԵՐ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Այս գեղեցիկ հատորը հաւաքածոյ մըն է ընտիր գրուածքներու, մեր բոլոր ծանօթ գրագէտներէն :

Լաքակազմ, 366 էջ

Մասնակի ցանկ հեղինակներու

Ա. Ահարոնեան	Քասիմ
Խրիմեան Հայրիկ	Ակիւլինէ
Մ. Պէշիկթաշեան	Մ. Իսպիրեան
Պ. Դուրեան	Ա. Մահտեսեան
Ա. Չօպանեան	Տօքթ. Գարրիէլեան
Մ. Մեծարենց	Բարգէն Եպիսկոպոս
Ակնունի	Տօքթ. Թիրեաքեան
Խ. Աբովեան	Երուանդ Օտեան
Խորէն Նարպէյ	Սիպիլ
Մինաս Չերազ	Ս. Շահազիզ
Մ. Որբերեան	Անայիս
Թլիատինցին	Դ. Վարուժան
Լէօ	Չ. Եսայեան
Սմբատ Բիւրատ	Ղ. Աղայանց
Ա. Մատուրեան	Ա. Արփիարեան
Գիսակ	Լ. Շանթ
Սահակ Մեսրոպ	Գ. Չոհրապ
Շահան Նաթալի	և ուրիշներ :

Գին \$1.50

ՏԱՂՔ ԵՒ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆԻ

(Հաւաքեց եւ պատրաստեց՝ Տ. Փ. Սիրականեան)

Գիրքը կը պարունակէ ամբողջական հաւաքածոն վաղամեռիկ բանաստեղծին գրած ոտանաւորներուն (թիւով 40) . եւ նամակներուն (թիւով 13) մէկ զամբանական՝ Վարդան Լուծֆիեանի մահուան առթիւ խօսուած : Ասոնցմէ զատ գիրքին սկիզբը դբուած է հեղինակին ամփոփ եւ գեղեցիկ կենսագրականը յառաջարանով մը միասին : Ինչպէս նաեւ տապանագիրքը, որ գրուած է իր եղբօր, Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Դուրեանի կողմէն :

Գինն է 75 սէնթ

5 օրինակ միանուագ \$3.00

Իւրաքանչիւր օրինակի հետ նուէր կուտանք Փոքր Ասիոյ եռագոյն քարտէսը 12x24 մատնաչափ մեծութեամբ, որուն առանձին գինն է՝ 25 սէնթ :

Դիմել՝ գրատանն հասցէով .-

ԾԻԾԱՂԻ ՓՈՒՆՋԵՐ

Այս գիրքը որ կը բաղկանայ 192 էջերէ, կը պարունակէ հայ եւ օտար բաժիններով ընտիր զուարճախօսութիւններ, լուրջ եւ զուարթ տոհմիկ պատմութիւններ, անմեղ կատակներ, ծիծաղով դասեր, հանելուկներ եւ խաղեր :

Գնէ հատ մը ժամանցի համար,

Հատ մըն ալ նուէր ըրէ բարեկամիդ :

Գինն է 75 Սէնթ



ՏՈՒՔԹ. Մ. Ս. ԳԱՔՐԻԷԼԵԱՆ
ԳԻՐՔԻՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

- Ա. Մարմինին Հրաշալիքը
- Բ. Կենաց Գաղտնիքները
- Գ. Ի՞նչ է մարդը
- Ե. Սեռային ԲՆՋները
- Զ. Արբունք
- Է. Արբունքէն-Ամուսնութիւն
- Ը. Սեռային Ժուժկալութիւն
- Թ. Կրօնքները եւ Սեռային Բնազդը
- Ժ. Սէր
- ԺԱ. Սիրոյ Շարժառիթը
- ԺԲ. Սիրոյ Կրթիչ Ազդեցութիւնը
- ԺԳ. Ամուսնոյ Ընտրութիւն
- ԺԴ. Առն եւ Կնոջ միջեւ Սեռային Յարաբերութիւն
- ԺԵ. Զաւակագործութիւն
- ԺԶ. Ժառանգականութիւն
- ԺԷ. Մանկամշակութիւն
- ԺԸ. Սեռային եւ Ափրոզիտ. ախտ
- ԺԹ. Կինը

Գին \$1.50

ՄԱՍՆԱԿԻ ՑԱՆԿ ԱՄԵՐԻԿԱԷԱՅ ԳՐԱՏԱՆ

- Ամերիկահայ Նամականի 440 էջ 1.50
- Ամերիկեան Քաղաքացի Ըլլալու Հարցում պատասաններ (Հայերէն եւ անգլիերէն) .25
- Այց մը Անի Քաղաքին, Ս. Մ. Ծոցիկեան .25
- Անապատի Երգեր, Սահակ-Մեսրոպ .50
- Անհետացող Դէմքեր, Գրիգոր Զոհրապ, Գրեց՝ Արժ. Ալպոյանեան, թղթակազմ 1.75
- Արարատ-Կովկաս, Ս. Մ. Ծոցիկեան 1.00
- Արթնութիւն, Ս. Մ. Ծոցիկեան .50
- Առածք Ազգային (300է աւելի առածներ) .50
- Առձեռն Բառարան, Հայերէնէ Հայերէն, լրթակազմ, Վենետիկ 5.00
- Արիւնի Ճամբէն Դէպի Վերածնունդ .15
- Արուեստարանութիւն կամ Շտեմարան Գիտելուէս 720 էջ 2.00
- Աքլոր Եղբայր .25
- Բազմապոլսոց Երազահան .10
- Բառարան Գրպանի, Անգլիերէնէ Հայերէն 1.00
- » » Հայերէնէ Անգլիերէն .75
- » » Երկուքը միասին 1.25
- » » Երկուքը միասին ոսկեգօծ 2.00
- » » Անգլ. Հ., Փր. Յակոբեան .50
- Բառգիրք - Գաղ. Հայ. Տաճկերէն - ընդարձակ Գանթարեան 4.00
- Գրազէտ Հայեր, Հ. Ս. Երեմեան, 1-8 շարք 8.00
- Գրպանի Ուղեցոյց Յրանս. Լեզուի .75
- Գրպանի Երգարան, կը պարունակէ 77 ազգային եւ ժողովրդական երգեր .50
- Գուսաներգեր, Սիտալ 1.00
- Երգարան ժողովրդային, Ընդ. Երան 1.75

**ԳԱՂՏՆԻՔ ԱՐՈՒԵՍՏԻՑ ԵՒ
ՖՈՐՄԻԼԱՆԵՐ**

**ԳԻՆ
75
ՍԷՆԳ**



Գլտի յաղոյիք եւ անկախ գործի տէր ըլլա՞ծ
Եթէ Հետեւիք գործնական Թեւադրութիւն-
ներուն «Գաղտնիք Արուեստից» գրքին:

Գիրքը կը պարունակէ ի մէջ այլըզ —

- | | |
|----------------------|----------------------|
| Ածխանկար հաստակ | Ակռայի փոշի |
| Արհեստական սոսի | Արիւն մաքել |
| Արհեստական արծաթ | Ակռայի ցաւ |
| Արհեստական մեղր | Գլխացաւի դարման |
| Արձեաւոր գաղտնիք մը | Մայաքոյի դարման |
| Լուսանկար զուճաւարել | Ծովախիթի դարման |
| Շրանսական ջնարակ | Օղի կամ Գոնեակ |
| Ոսկեզոյն մեյլան | Պէի բուսցնել |
| Մեծաւ քաւկիմանի վայ | Պնդուրեան եւ Ռոմարիք |
| յուսանկարել | մի դարման |
| Վոշիկի սեւ ներկ | Հաւկիք պանել |
| Մելան շինել | Լաւագոյն օճառ |
| Լուսանկար ներկել | Չգեսի փայլը հոնել |
| Երեսի մազը բափել | Գլխու մազը անկցնել |
| Երանուրբեան դարման | Գինեւոյութեան դարման |
| Հայելի շինել | Գորգի արազը մաքել |
| Նաւթի դարման | Փայտօքիլի դեղ |
| Գլխարկ մաքել | Սոսիմն պարտասել |

ՈՒ ՇԱՏ ՄԸ

ԱՐԶԵՍՏՆԵՐՈՒ

ՊԱՆՏՈՒԿՆԵՐ

ԱՄԵՐԻԿԱԶԱՅ ԳՐԱՏԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գոհարներ Հայ Գրականութեան	1.50
Սեռային Առողջարանութիւն, Տաքք. Մ. Ս.	
Գարրիլեան	1.50
Նոր Դաստիարակութիւն, Վահան Մետրապ	.25
Գաղտնիք Արուեստից եւ Ֆորմիլաներ	.75
Տաղք Էւ Նամականի, Պետրոս Գուրեան	.75

Գրատունս կը պահէ Բաֆֆիլի երկերը ինչպէս նաեւ Ամերիկա, Եւրոպա եւ Պոլիս հրատարակուող ամէն տեսակ գիրքեր: Ընդարձակ զբացուցակը ձրի կը զրկուի ամէն տեղ:

ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԱԾ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Հայաստան՝ երգեց Ա. Շահ-Մուրատեան, գիրն	0.50
Նոր Օրոր՝ Գ. Փրօֆ Գալֆայեանի,	գիրն 0.50
Ալեշարչար՝ » »	գիրն 0.50
Յոյս՝ » »	գիրն 0.50
Կուռնկ՝ » »	գիրն 0.50
Մայր Արաֆսի՝ » »	գիրն 0.50
Բամ Փորոտան (Խմբերգ)	.50

ARMENIAN LULLABY	
(for violin and piano—by H. Gudenian	0.60
ARMENIA	
(for violin and piano—by H. Gudenian	0.60
LEPO-LE-LE (Wedding March)	
(for violin and piano—by H. Gudenian	0.60



Բոլոր իրաւունք վերապահուած
ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՅ ԳՐԱՏԱՆ

Հայաստանի Ազգային գրադարան



NL0422508

10098